

УДК 811.111+81'342

КОМУНІКАТИВНА РЕЛЕВАНТНІСТЬ ВИМОВНОГО АКЦЕНТУ

Кочубей В.Ю.

*Кіровоградський державний педагогічний університет
ім. Володимира Винниченка, м. Кіровоград, Україна*

У статті розглядаються комунікативні характеристики вимовного акценту, а саме його співвідношення зі зрозумілістю іншомовного мовлення та чіткістю артикуляції.

Ключові слова: вимовний акцент, комунікативна релевантність, зрозумілість іншомовного мовлення, чіткість артикуляції

Кожен мовець має власну модель/зразок вимови, яка слугує індикатором його особистісних, демографічних, соціальних, культурних особливостей [14, с. 1]. Традиційно виділяють чотири групи типів вимови: 1) національні; 2) регіональні типи вимови; 3) вимова окремих соціальних груп та 4) іншомовний акцент (див., напр., [4]). Національним типом вимови користуються мовці певної країни, наприклад, британський, американський національні типи вимови тощо. У межах національного типу вимови існують регіональні типи вимови, наприклад, південноанглійська, валійська вимова тощо в межах британського національного варіанта. Вимова соціальної групи відбиває риси, властиві певній субкультурі, наприклад, Black English – вимова афроамериканців. Іноземна вимова, або іншомовний акцент, притаманна мовленню мовця, для якого ця мова нерідна. Іншомовний вимовний акцент становить окремий тип вимови, який полягає в існуванні динамічної системи порушень іншомовної вимовної норми.

Серед комунікативних параметрів іншомовного мовлення найголовнішим вважають [12, с. 29-30] зрозумілість, яка вимагає адекватного вираження та сприйняття смислу як головної умови досягнення мети цілеспрямованої комунікативної діяльності [1, с. 12].

Метою цієї статті є визначення комунікативної релевантності вимовного акценту (ВА), тобто його зв'язку зі зрозумілістю іншомовного мовлення.

Постановка проблеми. Вивчення результатів спеціальних досліджень з цієї проблеми [5; 8; 10; 15] свідчить про складні взаємовідносини між зрозумілістю вимови та вимовним акцентом. Точки зору дослідників поділилися: одні вважають, що присутність сильного акценту необов'язково знижує зрозумілість іншомовного мовлення мовців, тобто акцент сам по собі необов'язково відіграє роль комунікативного бар'єру [10, с. 285; 15, с. 57], інші доводять негативний вплив акценту на зрозумілість мовлення [9]. Учителі англійської мови як іноземної прагнуть максимально наблизитись до автентичної вимови, хоча більшість мовців, які вивчають англійську мову як іноземну, орієнтуються на зрозумілість мовлення, а не на відсутність акценту, при цьому найважливішою метою навчання вимови вважають покращення зрозумілості [10, с. 286; 13, с. 216].

Мовлення з ВА може бути менш зрозумілим, ніж мовлення носіїв мови, з таких причин. По-перше, висловлення, породжені іншомовними мовцями, потребують більше

Мовлення з ВА може бути менш зрозумілим, ніж мовлення носіїв мови, з таких причин. По-перше, висловлення, породжені іншомовними мовцями, потребують більше часу для декодування інформації, ніж мовлення носіїв мови [15, с. 56]. По-друге, іншомовне мовлення характеризується підвищеною варіативністю [15, с. 63]. Однак реципієнти „налаштовуються” на сприйняття мовлення з ВА, що пояснюється існуванням різних порогів допустимості відхилень від нормативної вимови у слухачів [15, с. 62]: слухачі модифікують свої очікування від вимови залежно від ступеня акценту мовця, саме тому вони не звертають увагу на деякі помилки в іншомовному мовленні, хоча помічають аналогічні помилки у вимові носіїв мови. По-третє, присутність іншомовного акценту в мовленні змушує носіїв мови переключатись зі змісту висловлення на його форму [11, с. 42], що також має негативний вплив навіть не стільки на зрозумілість, скільки на швидкість сприйняття повідомлення.

Зважаючи на неоднозначність зв'язку між акцентом і зрозумілістю мовлення, важливим виявляється з'ясування мовних аспектів, порушення нормативності в реалізації яких впливає на розуміння. Дотепер не вирішеним залишається питання про ієрархію вимовних помилок за їхнім відношенням до забезпечення зрозумілості мовлення [5, с. 32]. Знаходимо підтвердження більшого впливу просодичних помилок на розуміння мовлення, ніж сегментних [10, с. 285], і навпаки [3, с. 319; 7, с. 86]. Наявність прямо протилежних результатів свідчить про відсутність достовірних даних щодо встановлення градації типів вимовних відхилень з огляду на їхню роль у порушенні зрозумілості мовлення і створенні іншомовного акценту.

З'ясування особливостей взаємозв'язку вимовного акценту та зрозумілості мовлення дозволяє визначити комунікативну релевантність ВА і висвітлити вплив акценту на ефективність міжмовного спілкування. Встановлення співвідношення ВА зі зрозумілістю мовлення становило лише одне із завдань проведеного нами аудитивного аналізу, метою якого було виявлення сегментних та просодичних особливостей вимовного акценту в англійській вимові українських мовців. До експерименту було залучено сорок три інформанти, які мають високий ступінь правильності англійської вимови (викладачі англійської мови Кіровоградського та Тернопільського педагогічних університетів, а також Київського національного лінгвістичного університету), та чотири аудиторі – носії англійської мови, які мають досвід викладання англійської мови студентам-українцям, а також практику аудіювання текстів. Аудиторам пропонувалось прослухати записані на магнітну плівку тексти, начитані інформантами, та оцінити мовлення кожного інформанта за запропонованими критеріями, до складу яких входили, зокрема, ступінь вимовного акценту, рівень зрозумілості мовлення інформантів та чіткість артикуляції.

Варто зазначити, що традиційно для оцінювання ступеня вимовного акценту дослідниками використовується шкала Лікерта (Likert scale), у межах якої полярними ступенями вимовного акценту є „відсутність вимовного акценту” та „дуже сильний вимовний акцент” [6], кількість ступенів ВА може варіювати від трьох до десяти ступенів (див. [6]). В нашому дослідженні використовувалась найприйнятніша, на нашу думку, шкала, яка складається з п'яти ступенів: 1) практична відсутність вимовного акценту, 2) майже непомітний вимовний акцент, 3) помітний вимовний акцент, 4) сильний вимовний акцент, що не впливає на розуміння висловлення, 5) сильний вимовний акцент, що перешкоджає розумінню висловлення.

Оцінки англійського мовлення інформантів-українців за ступенями вимовного акценту розподілилися таким чином: помітний ВА зафіксовано у 61,62% інформантів, майже непомітний ВА характеризує мовлення 20,93% інформантів, у мовленні 9,88% інформантів ВА практично відсутній. 7,56% інформантів мають сильний ВА.

Зрозумілість мовлення інформантів була оцінена аудитором таким чином. Повністю зрозумілим визнано мовлення 41,86% інформантів. Друге місце посідає група мовців з досить зрозумілим мовленням (40,12% інформантів), дещо незрозумілим виявилось мовлення 18,02% інформантів. Мовлення жодного інформанта не отримало оцінку „важко зрозуміле мовлення”, або „зовсім незрозуміле мовлення”, що можна було очікувати з огляду на рівень знань інформантів-українців, які професійно володіють англійською мовою.

Зв'язок зрозумілості мовлення зі ступенями вимовного акценту має певні закономірності, виявлені шляхом підрахунків відносної кількості фіксацій аудитором певного співвідношення в мовленні інформантів, а саме:

1) практична відсутність ВА та майже непомітний ВА забезпечують повне розуміння висловлення;

2) помітний ВА і сильний ВА мають варіативний вплив на зрозумілість: у більшості випадків – негативний, коли зрозумілість погіршується, однак зафіксовано, що іноді присутність помітного і сильного ВА не впливає на розуміння висловлення.

Вплив ВА на зрозумілість залежить від відносної кількості й характеру відхилень від нормативної вимови (див. [2; 5, с. 36; 6; 16]). Майже непомітний акцент зазвичай не перешкоджає коректному сприйняттю мовлення носіями мови завдяки присутності фонетичних помилок, тоді як при сильному акценті наявні і фонетичні, і фонемні порушення [10, с. 293].

Як свідчить аналіз емпіричного матеріалу, погіршення зрозумілості мовлення корелює з більшим ступенем вимовного акценту, тобто зі збільшенням у мовленні кількості відхилень від нормативної вимови, хоча такий зв'язок факультативний для мовлення з помітним вимовним акцентом, яке може бути повністю зрозумілим. Збільшення кількості порушень вимови не обов'язково спричинює погіршення зрозумілості мовлення, і помітний ВА не завжди відіграє роль комунікативного бар'єру.

Чіткість артикуляції є одним з факторів, що впливає на ефективність міжмовної комунікації, оскільки погіршення чіткості артикуляції асоціюється із сильнішим ВА. Тому доцільним вважаємо з'ясування співвідношення між ступенем ВА та чіткістю артикуляції. В результаті аудитивного аналізу англійського мовлення інформантів-українців виявлено, що вимова 48,84% інформантів може бути схарактеризована як взагалі чітка, за винятком деяких звуків, 21,51% інформантів мають чітку, розбірливу вимову. У 22,67% інформантів вимова здебільшого розбірлива, хоча деякі слова вимовлялися нечітко. У мовленні 6,97% інформантів деякі частини висловлень звучали нерозбірливо. Зовсім нечітку вимову зафіксовано не було.

Співвідношення між чіткістю артикуляції та ступенем ВА виявилось таким. Мовлення без вимовного акценту корелює лише з чіткою вимовою. Мовлення з майже непомітним ВА характеризується розбірливою вимовою, хоча деякі звуки та слова вимовлялися нечітко. Помітний і сильний вимовний акцент співвідносяться з погіршенням розбірливості мовлення. У мовленні з помітним ВА нерозбірливо звучали деякі звуки, слова чи навіть частини висловлень. Сильний ВА практично в рівній мірі корелює з такими ознаками, як „деякі частини висловлень звучать нечітко” „чітка

вимова”, „здебільшого чітка вимова, за винятком деяких звуків”, „здебільшого чітка вимова, за винятком деяких слів”.

Аналіз співвідношення між ступенем ВА та чіткістю артикуляції/вимови свідчить про факультативний зв'язок між ними. Мовленню з практично відсутнім вимовним акцентом властива чітка вимова. Однак чітка вимова може супроводжувати також мовлення з майже непомітним, помітним і навіть-сильним вимовним акцентом. Однією з причин ідентифікації аудитором сильного ВА за чіткої вимови вважаємо актуалізацію явища гіперкоректності в мовленні інформантів, що негативно впливає на наявність акценту. Гіперкоректність непритаманна носіям мови і виявляється, перш за все, у надто чіткому вимовлянні звуків, відсутності нейтралізації фонологічних і фонетичних опозицій, відсутності редукції й асиміляції англійських звуків у вимові українських мовців.

Висновки. У результаті проведеного аудитивного аналізу встановлено такі комунікативні характеристики вимовного акценту в англійському мовленні українців. Присутність вимовного акценту необов'язково погіршує зрозумілість мовлення та чіткість артикуляції. Помітний та сильний вимовний акцент співвідносяться з погіршенням чіткості артикуляції. Гіперкоректність, яка полягає у надто чіткому вимовлянні звуків, посилює вимовний акцент.

Перспективою подальших досліджень є визначення комунікативної релевантності сегментних та просодичних ознак іншомовної вимови, а також з'ясування конкретних відхилень від вимовної норми англійської мови, які мають найбільший вплив на зрозумілість англійського мовлення українців.

Список літератури

1. Калита А.А. Фонетичні засоби актуалізації смислу англійського емоційного висловлювання: Монографія. – К.: Видавничий центр КДЛУ, 2001. – 351 с.
2. Abelin A., Boyd S. Voice Quality, Foreign Accent and Attitudes to Speakers, 2005 // www.ling.gu.se/~abelin/Fon00-Brything%2QAbelin%20Boyd.doc
3. Payer J.M., Krasinski E. Native and Nonnative Judgements of Intelligibility and Irritation // *Language Learning*. – 1987. – Vol. 37. – P. 313-326.
4. Intermundo: Glossary of Intercultural Terms, 2004 // www.intermundo.net/glossary_term.pl?mid=1-13r
5. Jenkins J. *The Phonology of English as an International Language*. – Oxford: Oxford University Press, 2000. – 258 p.
6. Jesney K. *The Use of Global Foreign Accent Rating in Studies of L2 Acquisition. A Report Prepared for the Language Research Centre, University of Calgary, 2005* // www.fis.ucalgary.ca/lrc/doc/GARreport_L2.pdf
7. Koster C.J., Koet T. The Evaluation of Accent in the English of Dutchmen // *Language Learning*. – 1993 – Vol. 43. – P. 69-92.
8. Llurda E. Effects of Intelligibility and Speaking Rate on Judgements of Non-native Speakers' Personalities // *International Review of Applied Linguistics*. – 2000. – Vol. 38, №3, 4. – P. 289-300.
9. McCall J., Sereno J., Jongman A., Dijkstra T., van Heuven W. The Effects of Accentedness and Phonetic Inventory on Word Recognition, 2004 // www.ku.edu/~kuppl/accntproj.shtml
10. Munro M.J., Derwing T.M. Foreign Accent, Comprehensibility and Intelligibility in the Speech of Second Language Learners // *Language Learning*. – 1999. – Vol. 49. – P. 285-310.
11. Nihalani P. Pragmatics of Coarticulation: Towards Achieving Social Acceptability // *International Review of Applied Linguistics*. – 1993. – Vol. 31, №1. – P. 39-46.
12. Paltridge B. *English as an International Language: An Overview* // *Cross Currents*. – 1991. – Vol. 41, №2. – P. 27-37.

13. Pennington M.C., Richards J.C. Pronunciation Revisited // TESOL Quarterly. – 1986. – Vol. 20, 2 – P. 207-225.
14. Richards J.C. et. al. Longman Dictionary of Language Teaching and Applied Linguistics / J.C.Richards, J.Platt, H.Platt. – Harlow: Longman, 1992. – 423 p.
15. Schmid P.M., Yeni-Komshian G.H. The Effects of Speaker Accent and Target Predictability on Perception of Mispronunciations // Journal of Speech, Language and Hearing Research. – 1999. – Vol.42, №1. – P.56-65.
16. Verhoeven J. The Communicative Setting and Markers in Speech, 2005 // webhost.ua.ac.be/apil/apil100/Markers.pdf

Кочубей В. Ю. КОМУНІКАТИВНА РЕЛЕВАНТНОСТЬ ПРОИЗНОСИТЕЛЬНОГО АКЦЕНТА

В статье рассматриваются коммуникативные характеристики произносительного акцента, а именно его соотношение с понятностью иностранной речи и чёткостью артикуляции.

Ключевые слова: произносительный акцент, коммуникативная релевантность, понятность иностранной речи, чёткость артикуляции

Kochubey V. Ю. COMMUNICATIVE RELEVANCE OF FOREIGN ACCENT

The article deals with the communicative characteristics of foreign accent, namely its correlation with foreign speech intelligibility and distinctness of pronunciation.

Key words: foreign accent, communicative relevance, foreign speech intelligibility, distinctness of articulation

Поступила до редакції 12.02.20